

TOMASZ OLBRYCHT¹, JAROSŁAW BURY², PAWEŁ BABULA³

¹ Katedra Agroekologii

Wydział Biologiczno-Rolniczy, Uniwersytet Rzeszowski

e-mail: tkolbr@univ.rzeszow.pl

² Markowa 1498, 37-120 Markowa, e-mail: jarekbury2@wp.pl

³ ul. Królewska 21, 35-616 Rzeszów, e-mail: babulos@neostrada.pl

**KÓZKOWATE (COLEOPTERA, CERAMBYCIDAE)
OKOLIC ŁAŃCUTA**

Badania nad składem gatunkowym Cerambycidae okolic Łańcuta prowadzono w latach 1983-2005. W wyniku przeprowadzonych obserwacji na badanym terenie stwierdzono występowanie 54 gatunków kózkowatych. Najbardziej interesującym gatunkiem okazał się Axinopalpis gracilis (KRYNICKI), nowy dla Beskidu Wschodniego.

Słowa kluczowe: Cerambycidae, kózkowate, Axinopalpis gracilis

I. WSTĘP

Według najnowszych danych literaturowych krajową faunę chrząszczy z rodziny kózkowatych tworzy 190 gatunków [4,5]. Kózkowate ze względu na swój atrakcyjny wygląd i stosunkowo duże rozmiary mogą stać się obiektem zainteresowania początkujących adeptów entomologii. Trudności nie powinno przysparzać również oznaczanie większości gatunków, zwłaszcza pospolitych. Celowym wydaje się propagowanie zainteresowania tą grupą chrząszczy, gdyż wiarygodnie udokumentowane dane, zebrane nawet przez amatorów, mogą się przyczynić do dokładniejszego poznania rozszedlenia *Cerambycidae*. W Polsce ciągle jeszcze istnieją obszary, na których nigdy nie prowadzono badań faunistycznych lub badania takie prowadzono kilkadziesiąt lat temu.

Celem przeprowadzonych obserwacji było poznanie składu gatunkowego kózkowatych występujących w okolicach Łańcuta.

II. TEREN I METODY BADAŃ

Obserwacje prowadzono, z różną intensywnością, w latach 1983-2005. Obiekt badań stanowiły lasy, sady, zadrzewienia śródpolne oraz łąki zlokalizowane w okolicach Łańcuta.

* Pracę recenzował: prof. dr hab. Kazimierz Wiech, Akademia Rolnicza w Krakowie

Badane stanowiska znajdują się w pięciu kwadratach siatki UTM: EA84 (Albigowa, Łańcut), EA85 (Dąbrówki, Rakszawa), EA93 (Husów, Lipnik, Sietesz, Tarnawka), EA94 (Markowa) i EA96 (Smolarzyny). Według podziału na krainy przyjętego w „Katalogu Fauny Polski” omawiany obszar należy do Niziny Sandomierskiej i Beskidu Wschodniego [2].

Postacie dorosłe kózkowatych odławiano z wykorzystaniem kilku metod. Pierwsza, i zarazem najczęściej stosowana, zwana jest popularnie „metoda na upatrzonego”. Polegała ona na poszukiwaniu chrząszczy na kwiatkach różnych roślin, gdzie gromadzą się w poszukiwaniu pokarmu, oraz na materiale żywicielskim ich larw tj. na żywych drzewach, stosach gałęzi, pniach martwych drzew, drewnie opałowym oraz drewnie złożonym w sęgi. Gatunki rozwijające się na roślinach zielnych odławiano z wykorzystaniem czerpaka entomologicznego. Gatunki wykazujące aktywność zmierzchową i nocną odławiano światłem lamp kwarcowych i rtęciowych, a metoda ta stosowana była jedynie w Markowej oraz sporadycznie w Lipniku. Ponadto w latach 2003-2005 prowadzono hodowlę przedimaginalnych stadiów rozwojowych (larw i poczwerek) kózkowatych.

Zebrane chrząszcze oznaczono wykorzystując klucz Bensego [1]. Układ systematyczny gatunków opisanych w tekście pracy podano wg Danilevskyego [3] zaś nazwy łacińskie wg Gutowskiego [4]. Okazy dowodowe znajdują się w kolekcjach autorów.

III. WYNIKI BADAŃ

W wyniku przeprowadzonych obserwacji odłowiono łącznie 54 gatunki chrząszczy z rodziny kózkowatych (tab. 1).

Tabela 1 - Table 1

Skład gatunkowy kózkowatych (*Col., Cearnbycidae*) odłowionych w okolicach Łańcuta
Species composition of longhorn beetles (Col., Cearnbycidae) captured in Lancut region

Nazwa gatunkowa <i>Species name</i>	Stanowisko / <i>Stand</i>									
	Albigowa	Dąbrówki	Husów	Lipnik	Łańcut	Markowa	Rakszawa	Smolarzyny	Sietesz	Tarnawka
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Prionus coriarius</i> (L.)				x		x				x
<i>Oxymirus cursor</i> (L.)										x
<i>Rhagium inquisitor</i> (L.)				x		x				
<i>Rhagium mordax</i> (De Geer)				x						x
<i>Dinoptera collaris</i> (L.)				x		x				x
<i>Pidonion lurida</i> (F.)										x
<i>Grammoptera ruficornis</i> (F.)			x	x		x				x
<i>Alosterna tabacicolor</i> (De Geer)				x						x
<i>Nivellia sanguinosa</i> (Gyll.)										x
<i>Pseudovadonia livida</i> (F.)	x					x				
<i>Stictoleptura rubra</i> (L.)										x
<i>Stictoleptura maculicornis</i> (De Geer)				x						x
<i>Pachytodes cerambyciformis</i> (Schränk)			x	x						x
<i>Leptura quadrifasciata</i> L.	x			x		x				x
<i>Leptura annularis</i> F.										x
<i>Leptura aethiops</i> Poda			x	x						x
<i>Rutpela maculata</i> Poda				x		x				
<i>Stenurella melanura</i> (L.)				x						x

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Stenurella bifasciata</i> (O.F.Müller)							x			
<i>Stenurella nigra</i> (L.)	x									
<i>Strangalia attenuata</i> (L.)				x		x				
<i>Necydalis major</i> L.						x				
<i>Arhopalus rusticus</i> (L.)				x		x				
<i>Spondylis buprestoides</i> (L.)						x		x		
<i>Axinopalpis gracilis</i> (Krynicky)						x				
<i>Molorchus minor</i> (L.)										x
<i>Glaphyra umbellatarum</i> (Schreber)						x				
<i>Obrium cantharinum</i> (L.)						x				
<i>Aromia moschata</i> (L.)		x				x				
<i>Hylotrupes bajulus</i> (L.)						x		x		
<i>Callidium violaceum</i> (L.)		x			x	x			x	
<i>Pyrrhidium sanguineum</i> (L.)				x						
<i>Phymatodes testaceus</i> (L.)					x	x				
<i>Poecilium alni</i> (L.)		x								x
<i>Anaglyptus mysticus</i> (L.)										x
<i>Plagionotus arcuatus</i> (L.)										x
<i>Plagionotus detritus</i> (L.)				x	x					
<i>Chlorophorus herbstii</i> (Brahm)						x				
<i>Clytus arietis</i> (L.)										x
<i>Clytus lama</i> Mulsant	x									
<i>Mesosa nebulosa</i> (F.)				x						x
<i>Anaesthetis testacea</i> (F.)						x				
<i>Leiopis nebulosus</i> (L.)						x				x
<i>Exocentrus lusitanus</i> (L.)			x							
<i>Tetrops praeustus</i> (L.)						x				
<i>Saperda carcharias</i> (L.)						x				
<i>Saperda scalaris</i> (L.)										x
<i>Saperda perforata</i> (Pallas)										
<i>Saperda populnea</i> (L.)				x						x
<i>Stenostola dubia</i> (Laich.)				x		x				x
<i>Oberea oculata</i> (L.)										x
<i>Oberea erythrocephala</i> (Schränk)						x			x	
<i>Musaria affinis</i> (Harrer)	x			x		x				x
<i>Agapanthia villosa viridescens</i> (De Geer)				x		x				x

Największą liczbę gatunków stwierdzono w Tarnawce (28), Markowej (27) i Lipniku (21). Wśród zebranych chrząszczy dominowały gatunki pospolite na terenie całego kraju. Do najszerzej rozsiedlonych tj. takich, których obecność stwierdzono na co najmniej trzech stanowiskach, zaliczono: *Prionus coriarius*, *Dinoptera collaris*, *Grammoptera ruficornis*, *Pachytodes cerambyciformis*, *Leptura quadrfasciata*, *L. aethiops*, *Callidium violaceum*, *Stenostola dubia*, *Musaria affinis* i *Agapanthia villosa viridescens*.

Na uwagę zasługują gatunki rzadkie, odłowione pojedynczo lub w liczbie kilku osobników tj.: *Oxymirus cursor*, *Nivellia sanguinosa*, *Necydalis major*, *Obrium cantharinum*, *Pyrrhidium sanguineum*, *Mesosa nebulosa*, *Anaesthetis testacea*, *Exocentrus lusitanus* i *Saperda perforata*.

Zdecydowanie najcenniejszym gatunkiem w całym zebranym zgrupowaniu *Cerambycidae* okazał się *Axinopalpis gracilis*. Jednego samca z tego gatunku odłowiono 06.06.1998 r. w Markowej na światło lampy rtęciowej (leg. J. Bury). W naszym kraju ten ciepłolubny gatunek znany był do tej pory jedynie z dzielnic zachodnich i północnych [2,6,7]. Niniejsze stwierdzenie *Axinopalpis gracilis* na obszarze Beskidu Wschodniego pozwala na przypuszczenie, iż ma on w Polsce znacznie szerszy zasięg niż uważano do tej pory. W wyniku hodowli

przedimaginalnych stadiów rozwojowych *Cerambycidae* uzyskano 11 gatunków rozwijających się w 7 gatunkach roślin (tab. 2).

Tabela 2 - Table 2

Rośliny żywicielskie kózkowatych (*Col., Cearnbycidae*) w okolicach Łańcuta
Host plants of longhorn beetles (Col., Cearnbycidae) in Lancut region

Rośliny żywicielskie / <i>Host plants</i>	Wyhodowane gatunki / <i>Bred species</i>
Dąb (<i>Quercus</i> L.)	<i>Rhagium mordax</i> , <i>Rutpela maculata</i> , <i>Mesosa nebulosa</i> , <i>Leiopus nebulosus</i> , <i>Stenostola dubia</i>
Jodła (<i>Abies</i> Mill.)	<i>Rhagium inquisitor</i>
Wierzba (<i>Salix</i> L.)	<i>Strangalia attenuate</i>
Jabłoń (<i>Malus</i> Mill.)	<i>Necydalis major</i> , <i>Phymatodes testaceus</i>
Wiśnia (<i>Cerasus</i> Mill.)	<i>Phymatodes testaceus</i> , <i>Chlorophorus herbstii</i>
Buk (<i>Fagus</i> L.)	<i>Phymatodes testaceus</i>
Lipa (<i>Tilia</i> L.)	<i>Exocentrus lusitanus</i>

Larwy pięciu gatunków *Cerambycidae* rozwijały się w dębach. Po dwa gatunki wyhodowano z jabłoni i wiśni, zaś z pozostałych roślin wykazano po jednym gatunku. Najszerze spektrum pokarmowe cechowało *Phymatodes testaceus*, którego imagines wyhodowano z trzech gatunków roślin tj. jabłoni, wiśni i buka. Autorom nie udało się znaleźć żadnych nowych roślin żywicielskich *Cerambycidae*. Wszystkie, które określono dla wyhodowanych gatunków zostały wcześniej wymienione w opracowaniu Starzyka [10]. Jednak, ze względu na stosunkowo krótki okres stosowania tej metody jak również na niewielką liczbę pobranych prób, są to jedynie wstępne i bardzo niepełne dane.

Tabela 3 - Table 3

Liczba gatunków *Cerambycidae* stwierdzonych w zależności od zastosowanej metody
Number of Cerambycidae species confirmed on the method applied

Metoda / <i>Method</i>		Stwierdzone gatunki / <i>Depending species</i>
„Na upatrzonego” <i>Hand collecting</i>	Gatunki odławiane na kwiatach <i>Species collected on flowers</i>	<i>Prionus coriarius</i> , <i>Rhagium inquisitor</i> , <i>R. mordax</i> , <i>Dinoptera collaris</i> , <i>Pidonina lurida</i> , <i>Grammoptera ruficornis</i> , <i>Alosterna tabacicolor</i> , <i>Nivellia sanguinosa</i> , <i>Pseudovadonia livida</i> , <i>Stictoleptura rubra</i> , <i>Paracorymbia maculicornis</i> , <i>Pachytodes cerambyciformis</i> , <i>Leptura quadrifasciata</i> , <i>L. annularis</i> , <i>L. aethiops</i> , <i>Rutpela maculata</i> , <i>Stenurella melanura</i> , <i>S. bifasciata</i> , <i>S. nigra</i> , <i>Strangalia attenuata</i> , <i>Molorchus minor</i> , <i>Glaphyra umbellatarum</i> , <i>Aromia moschata</i> , <i>Pyrrhidium sanguineum</i> , <i>Phymatodes testaceus</i> , <i>Anaglyptus mysticus</i> , <i>Chlorophorus herbstii</i> , <i>Clytus arietis</i> , <i>C. lama</i> , <i>Agapanthia villosoviridescens</i>
	Gatunki odławiane na materiale żywicielskim larw <i>Species collected on the larvae breeding material</i>	<i>Prionus coriarius</i> , <i>Oxymirus cursor</i> , <i>Rhagium inquisitor</i> , <i>R. mordax</i> , <i>Stictoleptura rubra</i> , <i>Spondylis buprestoides</i> , <i>Hylotrupes bajulus</i> , <i>Callidium violaceum</i> , <i>Phymatodes testaceus</i> , <i>Poecilium alni</i> , <i>Plagionotus arcuatus</i> , <i>P. detritus</i> , <i>Leiopus nebulosus</i> , <i>Tetrops praeustus</i> , <i>Saperda carcharias</i> , <i>S. scalaris</i> , <i>S. populnea</i> , <i>Stenostola dubia</i> , <i>Oberea oculata</i> , <i>O. erythrocephala</i> , <i>Musaria affinis</i> , <i>Agapanthia villosoviridescens</i>
Światło lampy kwarcowej i rtęciowej <i>Light of quartz and mercury lamp</i>		<i>Arhopalus rusticus</i> , <i>Axinopalpis gracilis</i> , <i>Obrium cantharinum</i> , <i>Anaesthetis testacea</i> , <i>Leiopus nebulosus</i> , <i>Saperda carcharias</i> , <i>Saperda perforata</i> , <i>Stenostola dubia</i>
Hodowla <i>Breeding</i>		<i>Rhagium inquisitor</i> , <i>R. mordax</i> , <i>Rutpela maculata</i> , <i>Strangalia attenuata</i> , <i>Necydalis major</i> , <i>Phymatodes testaceus</i> , <i>Chlorophorus herbstii</i> , <i>Mesosa nebulosa</i> , <i>Leiopus nebulosus</i> , <i>Exocentrus lusitanus</i> , <i>Stenostola dubia</i>
Czerpak entomologiczny <i>Sweeping net</i>		<i>Oberea erythrocephala</i> , <i>Musaria affinis</i> , <i>Agapanthia villosoviridescens</i>

Analizując skuteczność poszczególnych metod odławiania kózkowatych stwierdzić należy, iż najlepszą okazała się metoda „na upatrzonego” (tab. 3).

W wyniku zastosowania tej metody odłowiono łącznie 46 gatunków *Cerambycidae* – z kwiatów zebrano 30 gatunków zaś z materiału żywicielskiego larw 22 gatunki. Imagines: *Prionus coriarius*, *Rhagium inquisitor*, *R. mordax*, *Stictoleptura rubra*, *Phymatodes testaceus* i *Agapanthia villosoviridescens* stwierdzono zarówno na kwiatach jak i na materiale żywicielskim larw. Pozostałe metody cechowała niższa skuteczność. Autorzy pragną jednak zwrócić uwagę, iż jedynie w wyniku odłowów na światło lamp kwarcowych i rtęciowych stwierdzono takie gatunki jak: *Arhopalus rusticus*, *Axinopalpis gracilis*, *Obrium cantharinum*, *Anaesthetis testacea* i *Saperda perforata*. Z kolei wyłącznie w wyniku hodowli przedimaginalnych stadiów rozwojowych zostały z badanego obszaru wykazane: *Mesosa nebulosa*, *Necydalis major* i *Exocentrus lusitanus*. Większość wymienionych wyżej gatunków uważana jest za rzadkie na terenie całego kraju.

Podsumowując należy stwierdzić, iż jedynie łączne stosowanie kilku metod odławiania kózkowatych może pozwolić na osiągnięcie wiarygodnych wyników i uzyskanie pełnego obrazu składu gatunkowego tych owadów na badanym terenie.

IV. PODSUMOWANIE

Zebrany materiał stanowi jedynie przyczynek do głębszego poznania *Cerambycidae* okolic Łańcuta. Biorąc pod uwagę liczbę przeprowadzonych obserwacji najlepiej rozpoznanymi do tej pory są okolice Lipnika, Markowej i Tarnawki. Na pozostałych stanowiskach pobrano zdecydowanie mniejszą liczbę prób, stąd też celowym wydaje się kontynuowanie obserwacji. Pozwoli to zarówno na dokładniejsze rozpoznanie rozszedlenia gatunków już stwierdzonych na badanym terenie jak również na odnalezienie gatunków dotychczas nie wykazanych. Duże prawdopodobieństwo odkrycia na tym terenie dotyczy zwłaszcza gatunków wykazanych wcześniej z okolic Rzeszowa i Kańczugi tj: *Rhamnusium bicolor* (Schränk), *Stenocorus meridianus* (L.), *Grammoptera ustulata* (Schall.), *G. abdominalis* (Steph), *Lepturobosca virens* (L.), *Asemum striatum* (L.), *Ropalopus clavipes* (F.), *R. macropus* (Germ.), *Chloropchorus sartor* (O.F.Müller), *Mesosa curculionoides* (L.), *Monochamus sutor* (L.), *M. sartor* (F.), *Dorcadion holosericeum* Krynicki, *Pogonocherus hispidus* (L.), *P. decoratus* (Fair.), *Acanthocinus reticulatus* (Raz.), *Oberea linearis* (L.), *Phytoecia cylindrica* (L.), *P. nigricornis* (F) i *Opsilia coerulescens* (Scop.) [2,8,9]. W przyszłości badania ukierunkowane będą, w większym niż dotychczas stopniu, na rozpoznanie roślin żywicielskich kózkowatych.

V. WNIOSKI

1. Na badanym terenie stwierdzono występowanie 54 gatunków *Cerambycidae*.
2. Na najdokładniej przebadanych stanowiskach w Tarnawce, Markowej i Lipniku stwierdzono odpowiednio 28, 27 i 21 gatunków kózkowatych.
3. Odkryto nowy gatunek dla Beskidu Wschodniego - *Axinopalpis gracilis* (KRYNICKI).

VI. LITERATURA

1. Bense U.: Longhorn Beetles. Illustrated Key to the *Cerambycidae* and *Vesperidae* of Europe. Margraf Verlag. Weikersheim. 1995.
2. Burakowski B., Mroczkowski M., Stefańska J.: Chrząszcze - *Coleoptera: Cerambycidae* i *Bruchidae*. Katalog Fauny Polski. Warszawa. XXIII. 15. 1990.
3. Danilevsky M. L.: Systematic list of Longicorn Beetles (*Coleoptera, Cerambycoidea*) of Europe. In: Hoskovec M. and Rejzek M.: Longhorn beetles (*Cerambycidae*) of the West Palaearctic Region. (Version March. 2003).
URL: <http://www.uochb.cas.cz/~natur/cerambyx/index.htm>.
4. Gutowski J.M.: Kózkowate (*Cerambycidae*) w Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków (Bogdanowicz W., Chudzińska E., Pilipiuk I. i Skibińska E. red.). Muzeum i Instytut Zoologii PAN. Warszawa. 1. s. 49-53. 73-76. 2004.
5. Hilszczański J., Bystrowski C.: *Aegomorphus wojtylai*, a new species from Poland, with a key to European species of *Aegomorphus* Haldeman (*Coleoptera, Cerambycidae*). Genus. vol. 16 (2). s. 201-207. 2005
6. Królik R.: Nowe stanowisko *Axinopalpis gracilis* (KRYNICKI, 1832) (*Coleoptera, Cerambycidae*) w Polsce. Wiad. entomol.. 11. s. 60. 1992.
7. Miłkowski M.: Występowanie *Axinopalpis gracilis* (Krynicky, 1832) (*Coleoptera: Cerambycidae*) na Równinie Radomskiej. Wiad. Entomol. 20. s. 171-172. 2002.
8. Olbrycht T.: Occurrence of *Rhamnusium bicolor* Schrank (*Coleoptera, Cerambycidae*) in Rzeszów region. Protection of Plant Collection Against Pests and Diseases. Vol. I. s. 83-86. 2001.
9. Olbrycht T.: Rośliny żywicielskie wybranych gatunków chrząszczy kózkowatych (*Coleoptera, Cerambycidae*) na terenie Rzeszowa i okolic. Zesz. Nauk. PTiE i PTG Oddz. w Rzeszowie. 5. s. 27-31. 2004.
10. Starzyk J.R.: Rola kózkowatych (*Coleoptera: Cerambycidae*) w ekosystemach leśnych oraz ich znaczenie gospodarcze. Sylwan, 1. s.5-21. 1999.

LONGHORN BEETLES (COLEOPTERA, CERAMBYCIDAE) OF LANCUT REGION

Summary

Observations on species composition of Cerambycidae were carried out in 1983-2005 within the green belts of Lancut region. 54 species of beetles belonging to Cerambycidae family were found in the areas covered by the research. The most interesting species Axinopalpis gracilis (KRYNICKI), new for the East Beskid, was selected.

Key words: *Cerambycidae*, Longhorn beetles, *Axinopalpis gracilis*